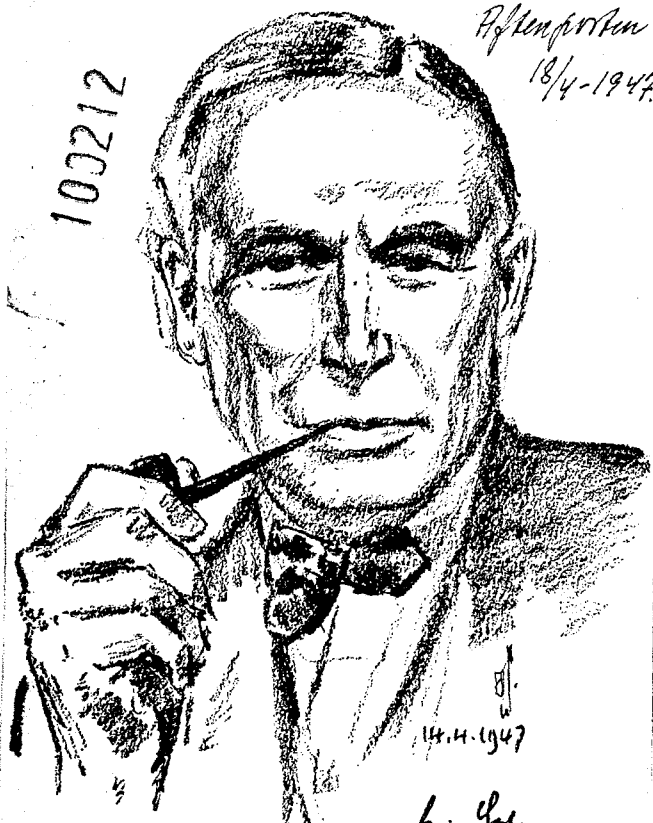

Hos lagmann Solem.

Morgensamtale i Eidsivating lagstol.

18.4.1947

E. Solem.

Det ville kanskje ikke være så rart om en og annen av de verste landssvikere som blir ført inn i den rettslale hvor lagmann Erik Solem presiderer, et øyeblikk lot tanken streife Inskripsjonen over inngangen til Dantes berømte helvete: Hvo som kommer hit inn, lar alt håp fare — uten at det dermed er sagt at det eksisterer den fjerneste likhet mellom det luende inferno i jordens midte som «Divina Comedias» forfatter så malende har skildret, og Eidsivating lagmannsrett. Ellers tør man vel gå ut fra at de aller fleste av dem, om enn motstrebende, må innrymme at det igjen er blitt en realitet bak de ord som er høyd i stein over inngangen til Tinghuset: Med lov skal land bygges. Og da vet de også at retten og den alene vil råde i deres sak.

Men når lagmann Solem retter sitt, man kunne fristes til å si nådeløse blikk mot tiltalte, da kan vedkommende neppe unngå å få en sterk fornemmelse av at oppgjørets stund er kommet og at det ikke finnes noen mulighet for flukt fra virkeligheten og den strenge, ubønnhørlige rettferdighet. Kald som is, og med de levende og lynde øyne rettet på ham eller henne i tiltaleboksen, begynner lagmannen sin eksaminasjon, og den er vanligvis av slik art at det å bære jernbyrd som våre fjerne forfedre hadde for skikk når sannhet skulle skilles fra usannhet, må forekomme dem å ha vært allikevel en forholdsvis mild form for rettspleie. De kan forsøke alle smutthull, lagmannen finner dem og jager dem ut.

Hans evne til å lede rettsforhandlingene må imponere, og han sørger, bevisst eller ubevisst, for at de ikke blir kjedelige. Det hendte under en av de mange landssviksaker i fjor at han mistet tålmodigheten da dokumentasjonen og papirmengden ble allfor overveldende, og renset den litt tunge luft med denne smelle replikk: «Nei, dette blir da den rene høyesterettskjedsomnelighet». Solem er selv høyesterettsdommer, så han vet hva han snakker om.

I rommet foran lagmannens kontor ruver dokumentbunkene som små Galdhøpiggen og skrivemaskinens trommeld overdøyer alt i retning av konversasjon — det er ennå langt igjen til det store oppgjør er slutt.

Lagmann Solem er av de mennesker som får tid til alt, og hans døgn må ha 25 timer eller mer. I denne tidlige morgentime leser han korrektur på en artikkel til et svensk tidsskrift, «Gamle rettsvaner, særlig hos lappene».

— De kan da skjønne, sier han og skyver korrekturarkene vekk, at jeg ikke vil svare på de spørsmålene som De har skrevet opp. Så tar han brillene av og kikker fortenkt ut på aprilregnet som siper nedover vinduene og legger hånden tilfeldig på den store, røde boken med det gyldne riksvåpen: «Norges lover».

— Men vi kan snakke om forskjellige andre ting, sier han. Han tenker sikkert ikke på intervjuet ennå — høyst sannsynlig sysler tankene med utkast til en eller annen dom. Mang en journalist kan misunne ham hans evne til konsis uttrykksmåte, og hans domsgrunnener er mønstre på krystallklar, kjølig stil.

— Det er store misforståelser som gjør seg gjeldende når det gjelder landssvikoppgjøret. Forholdet er nemlig det at folk tror at det foregår alene etter

den meget omtalte landssvikanordning. Men hvordan er det? Situasjonen var følgende: I 1941–42 laget de borte i London to anordninger, om dødsstraff og om tvangsarbeid istedenfor fengsel. Og i 1942 laget man en anordning om alment tiltillstap som skulle ramme alle NS-medlemmer. Hva man imidlertid ikke gjorde i London var å gi bestemmelser om økonomisk landssvik. Grunnlaget for all domfellelse i landssviksaker er straffeloven, og alle de grovere landssvikere, blant dem frontkjemperne, blir simpelthen dømt etter straffelovens paragraf 86. Landssvikanordningen har ikke innført straff for noe som tidligere var straff-fritt, for eksempel medlemskap. I den første saken, Haaland-saken, ble det fastslått at medlemskap er straffbart etter paragraf 86. Det landssvikanordningen har gjort er at den innførte regler så de mildere grader av landssvik på en lettvinnt måte kan straffes med mindre straffer enn straffelovens bestemmelser tilsier, og dessuten har den innført en rekke regler om oppgjør med de økonomiske landssvikere og bl. a. gitt anvisning på opprettelse av Erstatningsdirektoratet. Snakket om de «strenge» bestemmelser som landssvikanordningen skal ha innført, er altså rent og skjært løv.

— Men det er vel heller ingen jurister som sier det?

— Ikke hvis de er i god tro eller bruker sin forstand.

— Hvor finnes «silkefronten» i Norge?

— Jeg vil ikke inn på dette med silkefront og isfront. Og jeg er enig med Odd Nansen i at slagord er farlige. Derimot er det en annen ting som jeg kan snakke litt om, og det er den såkalte langsomhet i landssviksaker. Hittil har vi i løpet av 20 måneder dømt 600 bare ved Eidsivating lagstol og ellers blir det, under normale forhold, ved alle lagmannsretter i landet dømt omkring 200 pr. år. Så må De huske at i en alminnelig straffesak dreier det seg om en eller et par forbrytelser, mens det i landssviksakene er tale om forbrytersk virksomhet i fem år, og vi har jo hatt tiltalsbeslutninger på 15–20 sider. Vi har saker som tar 14 dager for en enkelt mann, og vi har haugevis av nødvendige og svært ofte unødvendige vitner.

Når man tenker på det antall dommere vi har kan det jo ikke med noen rett klages, særlig hvis en er oppmerksom på at vi, ved siden av de egentlige saker, har hatt over 3000 kjeremålsavgjørelser og stadige krav om gjenopptagelse av saker.

— Mener De at de som er dødsdømt og som forsøker å få saken gjenopptatt, gjør dette for å få en utsettelse?

— Ja. Og, fortsetter lagmannen, når det snakkes om at det varer så lenge før dødsdommene blir eksekvert, så er det ikke myndighetenes skyld, men de tiltaltes egen. Det er jo ikke så fært at de, når de kjemper for livet, trekker fram alt som kan tale til deres gunst, og at de, etterat saken er pådømt i lagmannsretten, ofte forlanger nye vitner. Etterat saken er avgjort i Høyesterett forlanger de ofte ny avhøring av tidligere avhørte vitner og også nye vitner. Alt må undersøkes før retten treffer sin avgjørelse, og når så avgjørelsen foreligger blir den påkjært. Om de

domfelte gjør det for å forhale saken er ikke godt å si — det er jo ikke å undres over at de gjør alt for å få alle bevis fram, synes jeg.

— Har disse forsøkene ført fram?

— Hittil ikke.

Lagmannen banker ut pipa og fortsetter:

— En annen ting som også kritiseres er at vi enten er for milde — eller for strenge. Det skulle vel tyde på at avgjørelsene er nokså riktige. Og her har vi i grunnen et ganske godt kontrollapparat, nemlig hvordan domsmennene stiller seg, og jeg vil gjerne ha sagt at jeg er imponert over deres evne til å følge med selv i innviklede saker, og over det sunne overblikk de har. Vi har hatt en del dissenser og det viser at domsmennene ikke er redde for å si sin mening, men i de fleste tilfelle er dommene enstemmige, også når det gjelder straffutmålingen. Domsmennene representerer det sunne folkevett og de må ha bedre forutsetninger for å bedømme saken enn folk som leser de mer eller mindre — det er kanskje ikke heldig at De setter særlig mindre — gode avisreferater.

— Men er ikke avisreferatene stort sett bra?

— Det er kanskje særlig det at avisene har så liten plass som gjør at referatene ikke blir som de burde. Hvilket inntrykk skal man få av en sak når gjengivelsen i avisen består av tiltalsbeslutningen, statsadvokatens foredrag før bevisførelsen har funnet sted — ofte er det ikke mer — og så selve domsuttømmingen, ikke sjelden med overskriften: «Hans slapp med ...».

— Hvordan tar de dømt stort sett dommen?

— Gjennomgående er de iskalde i retten.

Gjelder det også de dødsdømte

— Ja.

Og det har hendt at enkelte har takket når de har fått sin frihetsstraff.

— For rettferdig behandling?

— Ja. Vi legger megen vekt på at det skal komme til uttrykk i dommene at alt de har anført til sin unnskyldning blir tatt med og at det skjønnes det er blitt overveid og vurdert, selv om vi ikke har kunnet ta hensyn til det, og enn videre at de før saken skal oppstas til doms får anledning til å uttale seg. Og da får de frie tøyler. Men når vi skal ha deres forklaring om selve saksforholdet er det meget om å gjøre å få klare og bestemte svar og ikke ulne talemåter. Ellers vil det hele flyte ut. Når de tiltalte til sin egen skade kommer med åpenbare tapeligheter i sin forklaring må rettens formann — for deres egen skyld — få dem til å forstå dette og se å få brakt dem på rett kjøll. Det samme gjelder når vitnene gir lange forklaringer om spørsmål som ikke har noen betydning for avgjørelsen. I disse

sakene som ofte har stort omfang, gjelder det konsentrasjon om det vesentlige — sett strek under det.

— Har De oppdaget noen forskjell på tyske og norske nazister?

— Torturistene er så noenlunde like, hva enten de er tyske eller norske, og har de samme unnskyldninger. Tyskerne påberoper seg kanskje i større utstrekning enn de norske det at de handlet etter ordre.

Siden vi er inne på psykologi: Når en har dømt noen hundre nazister, fra de øverste til de nederste, har man også fått et ganske godt innblikk i beveggrunner og hensikter og man er blitt kjent med hele registeret, fra idealister til spekulantene og de helt karakterløse. Det er blitt sagt at vi ikke tar hensyn til ideelle beveggrunner, men det gjør vi i høy grad. Nu står vi foran den kanskje vanskeligste del av oppgjøret, de økonomiske sakene. I mai skal vi ta oss av en stor bygmester, og bare hans sak vil vel ta minst 14 dager.

— Tror De at de dømte nazister kan bli gode borgere i samfunnet?

— Jeg har alltid vært og er optimist og jeg tror at samfunnet, hvis det behandler de dømte fornuftig, etterpå kan opta dem igjen og at de da vil bli bra borgere. Men rettsoppgjøret har vært nødvendig, for folk må forstå at landsforræderi er en alvorlig forbrytelse og at det ikke bare er spørsmål om forskjellig politisk oppfatning når folk, etterat landet er hørtatt, hjelper fienden. Enkelte har villet bagatellisere dette.

— Vet De noe tilfelle hvor den dømte rent ut sagt har angret?

— Jeg har i to tilfelle hørt at foreldrene har tilkjennegitt at sønnene nu innså at de hadde tatt feil.

— Har landssvikoppgjøret artet seg noenlunde slik De hadde tenkt det?

— Omtrent slik, ja. Jeg har aldri trodd at oppgjøret kunne gå så fort, da jeg mener at det ikke ville ha vært heldig om avgjørelsen i disse sakene var skjedd summarisk. Hver enkelt sak må undersøkes nøyaktig og grundig. Man bør være oppmerksom på at det er svære straffer som idømmes, og de tiltalte må derfor få anledning til å komme med alt som de mener taler til deres unnskyldning — innen rimelighetens grenser. Men ofte kommer det urimelige krav om vitneførsel.

— Hvilket inntrykk har De av vitnene?

— Praktisk talt ingen vitner snakker sant, men få vitner lyver, svarer Sølomo Solem og gir seg til å studere Øyvind Sørensens tegning. — Den er god, men det er ikke meg, ырter han og gjør en liten pause som Sørensen benytter til å se lett overrasket ut. For jeg smiler jo faktisk der, fortsetter lagmannen. Og så i smiler han iallfall. Men dommerkappen er ikke langt unna — den henger svart og dyster på sin plass og venter på å bli tatt i bruk igjen.